

URZEDNICY DAWNEGO ELBLĄGA CZYLI KTO SPRAWOWAŁ WŁADZĘ W MIEŚCIE?

1. Wstęp

Już w czasach średniowiecza ukształtował się w miastach podział na patrycjat, pospólstwo i plebs. Obowiązywał on także w Elblągu w czasach przynależności miasta do Rzeczypospolitej (1466-1772). Patrycjat stanowili bogaci kupcy, którzy zdominowali dostęp do władzy. W skład pospólstwa wchodził drobni kupcy, rzemieślnicy, natomiast plebs tworzyła służba, pracownicy najemni, żebracy. Podziały społeczne były dość sztywne. Urodzenie, stan majątku decydował o miejscu w hierarchii społecznej.

2. Patrycjat

Członkowie patrycjatu, których liczba w miastach pruskich nie przekraczała 2-3 % ogółu społeczeństwa¹ manifestowali swoją elitarność – nawiązując do zwyczajów szlachty używali herbów, kupowali majątki ziemskie (pomimo, że polski sejm zastrzegł to prawo dla szlachty), również na wzór szlachty organizowali się w bractwa, zastrzeżone tylko i wyłącznie dla członków patrycjatu. Członkowie bractwa św. Jerzego spotykali się w Dworze Artusa, który był w Elblągu zlokalizowany przy ul. Rybackiej, ale nie zachował się do naszych czasów². Wyróżniał ich także strój- dawne prawodawstwo regulowało jakie szaty i ozdoby może nosić patrycjusz. Znaczne ograniczenie w tym względzie nałożono na niższe warstwy społeczne. Regulowano nawet takie sprawy jak sposób obchodzenie uroczystości rodzinnych- podawano dokładnie, ile godzin i w jakim czasie mogą bawić się przedstawiciele różnych warstw społecznych, ilu mogą zaprosić gości, ile może być poszczególnych potraw i wina. Naruszenie tych przepisów groziło dość wysokimi karami finansowymi.

¹ S. Gierszewski, *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej*, Warszawa 1973, s. 31.

² J. Włodarski, *Spółczesność i życie codzienne*, w: *Historia Elbląga*, t.2.cz.1 (1466-1626), red. A. Groth, Gdańsk 1996, s. 125.

Najistotniejszą różnicą pomiędzy patrycjatem a resztą społeczeństwa było prawo do zasiadania w radzie miasta. Przepustką do niego było posiadanie tzw. „wielkiego obywatelstwa”, nazywanego także kupieckim. Istniało również „małe obywatelstwo”, określane jako rzemieślnicze. Ono dawało jedynie prawo do zasiadania w drugim ordynku, którego wpływ na władzę nad miastem był jednak bardzo ograniczony. Ogółem obywatele legitymujący się wielkim lub małym obywatelstwem stanowili 25-28 % społeczeństwa³.

3. Rada miejska

Najważniejszymi osobami w radzie miasta było czterech burmistrzów: burgrabia, burmistrz prezydujący, czyli prezydent, wiceprezydent, czwarty burmistrz. Do uprawnień burgrabiego należały bezpieczeństwo i porządek w mieście, posiadał uprawnienia sędziowskie w sprawach o rozboje i kradzieże oraz obyczajowych.

Przewodniczącym rady miasta był burmistrz prezydujący nazywany także prezydentem. Zwoływał posiedzenia rady, sprawy pilne załatwiał sam, relacjonując je później radzie. Stał na straży praw i przywilejów miasta. Symbolem jego władzy były klucze i pieczęć miasta.

Rada miasta składała się z 24 osób. W czasie corocznych wyborów nazywanych kerą rada sama uzupełniała swój skład oraz przydzielała rajcom urzędy oraz zarządy. Odbываły się one trzy niedziele przed Wielkanocą. Tego dnia w kościele NMP głoszone było kazanie dotyczące uprawnień rady oraz obowiązków obywateli. W poniedziałek rada dokonywała podziału urzędów oraz ewentualnie uzupełnienia składu, a we wtorek uroczystość ogłaszano wyniki wyborów. Sekretarz rady ogłaszał ją na rynku, towarzyszyło temu bicie dzwonów kościoła św. Mikołaja⁴.

4. Urzędnicy

Istniało ponad dwadzieścia godności i urzędów przyznawanych rajcom. Do najważniejszych urzędów przydzielanych rajcom należała kamlaria, czyli zarząd nad finansami miasta. Podzielono ją na kamlarię wewnętrzną, do której wpływały dochody miejskie oraz nadwyżki z pozostałych urzędów miejskich oraz zewnętrzną, której podlegały

³ S. Gierszewski, *op. cit.*, s.31.

⁴ A. Groth, *Ustrój miasta, w: Historia Elbląga*, t.2.,cz. 1. (1466-1626), red. A. Groth, Gdańsk 1996, s. 30.

przedmieścia oraz dobra ziemskie. Nadzór nad handlem sprawował Urząd Wetowy oraz Sąd Wetowy. Kontrolowano przepisy handlowe oraz prawidłowe stosowanie miar i wag.

Funkcjonowały także Urząd Młynny, Cegielniany, Urząd Palowy i Zarząd Głębi (funkcjonowanie portu), Urząd Kwartalowy (administracja i obrona), Urząd Pupilarny (opieka nad sierotami). Istniały również zarządy kościołów i szpitali. W Elblągu, zdominowanym przez protestantów, kościoły podlegały władzy rady – to ona obsadzała stanowiska kaznodziejów, każdy kościół miał przydzielonych dwóch rajców, którzy sprawowali nad nim zarząd⁵.

5. Zakończenie

To grono urzędników, wywodzące się jak wspomniałam z patrycjatu zazdrośnie strzegło swoich uprawnień oraz dostępu do stanowisk. Władza należała do grona kilkunastu spokrewnionych ze sobą rodów. Awans społeczny nie był możliwy. Do grona patrycjatu udało się dostać wprawdzie kupcom angielskim, którzy przybyli do Elbląga pod koniec XVI wieku, ale oni posiadali odpowiedni majątek i poprzez małżeństwa weszli w skład patrycjatu.

Do najbardziej znanych elbląskich rodów należały rodziny: Hoppe, Jungschultz, Hartlib, Zamehl, Ramsey⁶. Dopiero w 1768 roku w wyniku poparcia, którego udzielił dwór królewski dla pretensji elbląskiego pospólstwa, udało się ograniczyć uprawnienia rady na rzecz reprezentacji pospólstwa czyli drugiego ordynku.

Wiek XIX przyniósł za sobą zmiany w strukturze społecznej Elbląga. Pruskie panowanie oraz rozwój przemysłowy miasta spowodowały, że dawne podziały stały się nieaktualne.

Bibliografia:

1. S. Gierszewski, *Obywatele miast Polski przedrozbiorowej*, Warszawa 1973,
2. A. Groth, *Ustrój miasta*, w: *Historia Elbląga*, t.2.,cz. 1. (1466-1626), red. A. Groth, Gdańsk 1996.
3. J. Włodarski, *Spółeczeństwo i życie codzienne*, w: *Historia Elbląga*, t.2.cz.1, Gdańsk 1996.

Redakcja

Jarosław M. Gruzla

⁵ *Ibidem*, s. 35.

⁶ J. Włodarski, *op.cit.*, s. 125.